

Βλέποντας τα πράγματα αποστασιοποιημένοι: Η δεοντολογία της συντήρησης και η εφαρμογή της στη συντήρηση των εικόνων

J. Greenwood¹, S. Thomas²

¹ Senior Lecturer – Conservation Department

² Principal Lecturer – Conservation Department

University of Lincoln, Conservation Department

Faculty of Art and Architecture

United Kingdom

Οι κώδικες δεοντολογίας που σχετίζονται με το επάγγελμα του συντηρητή αναφέρονται στην αναγκαιότητα να γνωρίζουμε και να σεβόμαστε τις διάφορες ιδιότητες του ιστορικού αντικειμένου, συμπεριλαμβανομένου και του θρησκευτικού του πλαισίου. Οφείλουμε να είμαστε γνώστες τυχόν ειδικών απαιτήσεων σε περιπτώσεις όπου τα αντικείμενα πολιτιστικής κληρονομιάς έχουν και θρησκευτική σημασία. Δεν θα πάψουμε να επαναλαμβάνουμε την ανάγκη για διάλογο μεταξύ των ενδιαφερόμενων πλευρών, αλλά και την αναγκαιότητα να γίνει κατανοητό ότι ορισμένες κοινότητες από όπου προέρχονται αυτά τα έργα τέχνης μπορεί να προβάλλουν αξιώσεις σχετικά με τις παρεμβάσεις μας. Στην τρέχουσα βιβλιογραφία οι απόψεις αυτές ερευνώνται διεξοδικά, κυρίως ως προς την τέχνη των αυτοχθόνων της Αμερικής και της φυλής Μαορί. **Οι συντηρητές εκτός της Ορθόδοξης κοινότητας, που** ωστόσο επεμβαίνουν σε εικόνες, έρχονται αντιμέτωποι με τη σχεδόν πλήρη έλλειψη κατατοπιστικών κατευθυντηρίων γραμμών.

Διερευνώντας το δίλημμα αυτό οι ομιλητές δεν πρόκειται να προσφέρουν λύσεις ή να δώσουν συμβουλές, αλλά θα θέσουν ποικίλα ερωτήματα. Η πρώτη και κύρια συζήτηση που προκύπτει καθώς προσεγγίζει κανείς το ζήτημα της συντήρησης των εικόνων είναι η μεταβλητή ιδιότητα τους από έργα τέχνης σε ιστορικά αντικείμενα που μας παρέχουν πληροφορίες σχετικά με συνήθειες, έθιμα και κοινωνικές μεταβολές, σε πηγή πνευματικής αφύπνισης, θεϊκής ενέργειας ή ακόμα και θαυματουργής πράξης. Οι διαφορές αυτές μπορεί να υποδεικνύουν ένα πλήθος επιλογών και εναλλακτικών τις οποίες ο συντηρητής θα πρέπει να λάβει υπόψη, ωστόσο η άποψη του κατόχου του έργου μπορεί να παίζει σημαντικό ρόλο σε ό,τι

αφορά το τελικό αποτέλεσμα. Θα έπρεπε άραγε ο συντηρητής να προσεγγίζει την εικόνα ανάλογα με την προέλευσή της; εάν δηλαδή προέρχεται από τοπικό παρεκκλήσιο, είναι εκτεθειμένη σε μουσείο ή πρόκειται να αποτελέσει αντικείμενο αγοραπωλησίας;

Παρατηρώντας το ευρύ φάσμα απόψεων που οι φοιτητές του Πανεπιστημίου του Lincoln έχουν αντιμετωπίσει κάνοντας έρευνα στο πλαίσιο εκπόνησης των πτυχιακών τους εργασιών, τίθενται νέα ερωτήματα. Για παράδειγμα, εργασία που πραγματοποιήθηκε στην Αθήνα το 2003 αφορούσε τη διανομή ενός ερωτηματολογίου σε συντηρητές, ανθρώπους της Εκκλησιαστικής κοινότητας, αλλά και καλλιτέχνες που εργάζονται με συναφή υλικά και αντικείμενα. Η επικρατούσα άποψη δίνει έμφαση στο ζήτημα της ιερότητας του αντικειμένου, αλλά και στα οφέλη που προκύπτουν από τη συνεργασία των εμπλεκόμενων φορέων. Ωστόσο, μια μικρή αλλά αξιοσημείωτη μερίδα υποστηρίζει ότι ο συντηρητής εικόνων θα πρέπει να ανήκει στο Ορθόδοξο δόγμα. Το ερώτημα που προκύπτει είναι εάν η άποψη αυτή θα πρέπει να λαμβάνεται σοβαρά υπόψη από τους μη Ορθόδοξους συντηρητές προτού αποφασίσουν να εργαστούν σε μια εικόνα.

Φαίνεται πως, εξαιτίας της χειρωνακτικής και τεχνικής φύσης του επαγγέλματος, έχουν γίνει αποδεκτοί από μια μερίδα συντηρητών οι κανόνες που τίθενται από τον αγιογράφο. Η πρακτική της επιζωγράφησης εικόνων από τους ίδιους τους ζωγράφους αναμφίβολα διαφοροποιείται από τη σημερινή διαδικασία της αισθητικής αποκατάστασης. Πολύ συχνά αναφέρεται το εγχειρίδιο ζωγραφικής του Διονυσίου εκ Φουρνά, προκειμένου να δικαιολογηθεί η χρήση υποτιθέμενων παραδοσιακών υλικών στη συντήρηση εικόνων, ενώ έχουν υπάρξει περιπτώσεις όπου γίνεται αναφορά σε προσκόλληση σε παλιούς κανόνες της Εκκλησίας` ωστόσο προσεκτικότερη εξέταση έδειξε πως επρόκειτο μάλλον για μεμονωμένη πρακτική παρά για εφαρμογή ενός γενικότερου πλαισίου. Για παράδειγμα, θα έπρεπε η διαδικασία επιλογής στερεωτικού υλικού, βερνικιού ή μέσου αισθητικής αποκατάστασης να είναι συνάρτηση αυτών των παραγόντων, πέρα από τα κριτήρια που συνήθως ισχύουν στο επάγγελμά μας;

Άλλα ερωτήματα επικεντρώνονται στην έκταση της επέμβασης. Από τη μια πλευρά υποστηρίζεται η άποψη ότι η πλήρης αποκάλυψη της αρχικής μορφής της εικόνας είναι ο σημαντικότερος στόχος της επέμβασης. Από την ίδια της τη φύση η πρακτική αυτή, ακόμα κι αν έχει προηγηθεί διεξοδική έρευνα, οδηγεί αναπόφευκτα σε απώλεια υπερκείμενου υλικού και ιστορικών στοιχείων του αντικειμένου. Η πρακτική αυτή είναι διαδεδομένη, επειδή πρόκειται για μια σύμβαση που έχει εδραιωθεί ως φιλοσοφία, ή αποτελεί πια δεδομένο ότι το πιο πρώιμο ζωγραφικό στρώμα είναι και το πιο σημαντικό; Μία άλλη κοινή πρακτική είναι η παραμονή στην επιφάνεια της καθαρισμένης πλέον εικόνας δείγματος του αρχικού οξειδωμένου βερνικιού αυτής ('μάρτυρας'). Η τακτική αυτή δεν απαντάται στον καθαρισμό άλλων ζωγραφικών επιφανειών. Για ποιο λόγο είναι απαραίτητο για τις εικόνες;

Άλλα θέματα, που σχετίζονται με τον πνευματικό χαρακτήρα των εικόνων, μπορούν άμεσα να αντιπαραβληθούν με τον τρόπο που αντιμετωπίζονται παρόμοια υλικά που ανήκουν στην ίδια κατηγορία. Θα πρέπει να αναζητηθεί ένας εποικοδομητικός συμβιβασμός με στόχο την προστασία των εικόνων κατά το λατρευτικό τυπικό και τις λιτανείες. Κάποιοι συγγραφείς προτείνουν τη χρήση βερνικιού που προστατεύει από το προσκύνημα εκείνων των εικόνων με τις οποίες οι πιστοί έρχονται σε συχνή επαφή. Αντίστοιχα, μπορεί να υποστηριχθεί ότι υπολείμματα ουσιών και υλικών που σχετίζονται με τη χρήση του αντικειμένου κατά τη διάρκεια της Θείας Λειτουργίας έχουν ιδιαίτερη βαρύτητα και επομένως θα πρέπει να διατηρούνται κατά τη διαδικασία καθαρισμού.

Οι ομιλητές διερευνούν μερικά από αυτά τα διλήμματα και παραθέτουν τις δικές τους απόπειρες εκλογίκευσης των παραπάνω ζητημάτων, προσεγγίζοντας τη συντήρηση των εικόνων όπως αυτή πραγματοποιείται στο Πανεπιστήμιο του Λίνκολν.